

multatuli in moskou beledigd

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 7
11 april 1970**

Hoofdredacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23 Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 11,-
overige landen f 13,50
losse nummers f 0,50**

In dit nummer o.a.:

Discussie met leden in Assen begonnen	3
Overbevolking: een oplosbaar probleem?	4
HASH wil informatie en actie	5
We moeten eens kritisch naar het verbond kijken	6

In het te Moskou gevestigde 'Huis van vriendschap met de buitenlandse volken' werd op 2 maart j.l. een avond georganiseerd ter herdenking van het feit dat de Nederlandse schrijver Multatuli (schrijversnaam van Eduard Douwes Dekker) 150 jaar geleden geboren werd, zo informeert ons het Russische persbureau APN.

Wladimir Isjis, een wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Geschiedenis en Schone Kunsten, zei er over Multatuli dat hij een van de meest vooraanstaande persoonlijkheden uit het Nederland van zijn tijd was, 'een literator van een uitzonderlijk scherpe kritische geest en met een hartstochtelijk polemisch temperament, een man met een bijna legendarisch levenslot en een onuitblusbare moed'. APN vervolgt: 'Wladimir Otisj herinnerde eraan, dat Multatuli reeds lang geleden buiten Nederland bekend werd. In Rusland kende men de naam 'Multatuli' reeds aan het einde van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw werden er hier de verzamelde verhalen van de schrijver uitgegeven.

'Naar spreker verder meedeelde heeft Lenin in de 'Geschriften over het imperialisme' Multatuli's naam driemaal vermeld. Wladimir Iljitsj schreef over deze grote Nederlander als van een schrijver met wiens werken men voor het maken van een analyse van het kolonialisme absoluut bekend moest zijn', tot zover APN.

Als Nederlander zou je je met deze belangstelling versierd kunnen voelen, als het niet zo venijnig afstak tegen het lot dat in de Sovjet-Unie de hedendaagse Multatuli's wacht. De intellectuelen en schrijvers die zich, zoals Eduard Douwes Dekker deed, kritisch uitlaten over het schreiende onrecht dat de regering tolereert en vaak zelfs stimuleert. De Daniels, de Sinjafski's, de Grigorenko's en Solzjenitsyns en de honderden (duizenden?) andere naamlozen die het schrijven van een 'Max Havelaar' beloond zien met uitstoting, arrestatie, berechting en veroordeling tot gevangenisstraf of dwangarbeid. Officieel heet dat 'verspreiding van valse geruchten' (maximumstraf drie jaar) en 'anti-sovjiet-propaganda' (maximumstraf 7 jaar).

In Moskou klinkt de lof op Multatuli vals, omdat de hedendaagse Russische Max Havelaars er niet geduld worden. Enkele ma-

nuscripten konden naar het westen gesmokkeld worden, via sluipwegen, ondergrondse kanalen, misschien wel dezelfde waarlangs het tweemaandelijks 'onofficiële' tijdschrift 'Chronika' buiten de Sovjet-Unie zijn lezers vindt.

In zijn rubriek 'Zeg er 'ns wat van' (de Volkskrant 23/3) maakt Nico Scheepmaker van dit blad melding en omdat hij er een foto-kopie van heeft kan hij ook vertellen wat zoal in het december-nummer stond: een artikel over Solzjenitsyns uitsluiting uit de Bond van Schrijvers, een artikel van Grigorenko over psychiatrische klinieken (die dienst doen als onderkomen voor lastige vragenstellers), een lijst van 21 namen van politieke gevangenen in de gevangenis van Wladimir, een verslag van enkele hongerstakingen in verschillende kampen voor politieke gevangenen, het bericht van de arrestatie van Wladimir Gersjoeni - die in 1949 ook al tot tien jaar kamp was veroordeeld wegens zijn deelneming aan een anti-stalinistische groepering en het bericht over de arrestatie van enkele Moskouse studenten, onder wie enkelen die pamfletten hadden verspreid waarin werd gezegd dat niet moest worden teruggekeerd naar het stalinistische tijdperk.

Scheepmaker noemt nog een ander kras staaltje; de berechting van de econoom Krasin, die mede-ondergetekenaar was van een brief aan VN-secretaris generaal Oe Thant (waarin erop gewezen werd dat in de SU de rechten van de mens niet worden gerespecteerd), en die veroordeeld werd wegens leegloperij (hij zou in zijn taak als huisvader tekort geschoten zijn). De vrouw van een andere ondertekenaar van deze brief kreeg de raad haar man tot andere gedachten te bewegen, omdat hij anders permanent 'verpleegd' zou moeten worden.

Men kan Multatuli moeilijk een grovere belediging aandoen dan hem te laten gedenken door hen wiens mentaliteit hij bestreed. Door hem voor te stellen als een anti-kolonialist misbruikt men hem schandelijk, of geeft men te kennen de diepte van zijn werk niet eens te voelen. Zijn boeken zijn gelukkig te koop in Moskou. Dat zal waarschijnlijk anders zijn zodra men inziet wat de werkelijke reden was van Multatuli's diepe, levenslange verontwaardiging: het onrecht dat mensen wordt aangedaan, uit onze naam.

(cv)

KRITISCH ALLERLEI

Urbi et Orbi

In de IHEU (International Humanist and Ethical Union) is men geschrokken van wat paus Paulus VI met Kerstmis gezegd heeft over humanisme. Ze hebben daar de tekst van opgevraagd, hoorden niets ('Paus rappelleren' stond er driffig op de agenda van de jongste vergadering), schreven nog eens of er nog iets van kwam en kregen toen een paar exemplaren van de Osservatore Romano. Snel over de tekst gebogen en ja hoor, daar stond het: zonder Christus geen waarlijk humanisme. 'En wij smeken God en vragen u, mensen van deze tijd, uzelf het noodlottige experiment van een humanisme zonder Christus te besparen'. Volgens de paus is een korte bezinning op wat de geschiedenis van gisteren en vandaag ons leert voldoende om ons ervan te overtuigen dat menselijke dengden die zonder de christelijke genade zijn ontwikkeld, kunnen degenereren tot tegenstrijdige zonden, enz. enz. er deugt in elk geval niks meer van.

Op de april-vergadering van de IHEU zal het er nog niet van komen, maar men zal hierop reageren, meent Ernst van Brakel, hoofd van het IHEU-bureau. Zodat we hopelijk tijdens de Kerstboodschap 1970 een rectificatie over het Pietersplein kunnen horen schallen.

Transacties

Persberichten van de laatste tijd maken gewag van een opmerkelijke transactie. Er zou een bedrijf zijn dat van de Israëlische regering beschadigd Egyptisch legermateriaal koopt dat in de Sinaiwoestijn is buitgemaakt. De Russische motoren zouden in ons land worden gedemonteerd en via Frankrijk naar Egypte worden doorverkocht. De Israëlische regering zou daar helemaal niet over in zitten, 'omdat we het straks toch weer aan de dump-handel kunnen aanbieden'. Of het waar is, is eigenlijk niet van belang. Het is veelzeggender dat het waar kan zijn, net zogoed als het mogelijk is dat Amerikaanse leger-dumpgoederen naar Cuba of Rood-China worden verkocht, net zo goed als het vast staat dat er in de internationale wapenhandel iedere moraal zoek is. Leve de vrede, die het mogelijk maakt dat militair materieel 'verouderd' of 'overtollig' wordt, en leve de oorlog, die wel oorlogstuig beschadigt, maar niet ongeschikt voor de handel maakt.

Misdadigers

Over wapenhandel gesproken; bij zijn inaugurele rede heeft de Groningse hoogleraar W. Goudsmit

gewaarschuwd tegen het vormen van vooroordelen ten aanzien van delinquenten en het gemakkelijk overnemen van algemeen geldende normen. Met deze normen is er naar zijn mening wel het een en ander mis; anders zou het niet mogelijk zijn dat het weergeven van gave lichaamsvormen van een gezond mens door velen als abnormaal of zelfs als pornografisch wordt gezien, terwijl het ten toon spreiden van door oorlogsgeweld, natuurrampen of misdaad verminkte stoffelijke overschotten zonder meer wordt geaccepteerd. Hierbij hoort ook, aldus de hoogleraar, dat in de huidige maatschappij inbrekers, exhibitionisten of oplichters zonder meer als misdadigers worden beschouwd, maar dat wapenhandelaren of groot-industriëlen, die labiele politieke en sociale toestanden misbruiken terwille van soms zeer grote financiële voordelen en politici, die bewust massale haat en agressie opwekken, soms als helden worden beschouwd en hoge onderscheidingen krijgen.

Gevangenisstraf

Over gevangenisstraf zei prof. Goudsmit in diezelfde rede, 'De mens in onvrijheid', dat een gevangenis niet langer de verblijfplaats voor het uitzitten van straf zou moeten zijn. 'Gevangenisstraf zou in wezen alleen mogen worden gegeven bij zwaar maatschappelijk risico, als er geen andere mogelijkheden zijn.' 'Gevangenisstraf wordt door de meeste deskundigen niet als heilzaam gezien, integendeel, soms zelfs als misdaad-stimulerend (criminogeen). Hij distantieerde zich van wat wordt genoemd de 'vergeltings-theorie' en zei verheugd te zijn over de steeds groter wordende afwijzing van die vergeltingsgedachte, op grond van het niet passen bij onze tijd.' (De Volkskrant)

Russische homo's

Drie Russische vrouwen in Nederland ter gelegenheid van de internationale vrouwendag, hebben een gesprek gehad met een verslaggeefster van De Gooi- en Eemlander (18-3).

'Bij het woord homoseksualiteit keken de dames zeer verbaasd. 'We kennen het begrip nauwelijks. Het is de decadentie in de Westerse wereld die tot zulke excessen leidt. Materieel mag het u allen goed gaan, maar aan een verantwoordelijke vulling van de geest is nooit gedacht. Bij ons ligt er geen pornografie in de winkels. Wij zetten onze mensen iets goeds voor, want alleen het beste is goed genoeg voor een geestelijk gezond

volk. Alle vrouwen over de hele wereld hebben slechts één probleem en dat is het handhaven van de vrede.'

Zonder over veel fantasie te beschikken kan men zich dus voorstellen wat het betekent, in Rusland homofiel te zijn. Ze kennen je dan niet. In Nederland is één op de twintig mensen homofiel, en aangezien niemand kan aannemen dat dit na de Russische grens gepasseerd te zijn, opeens veranderd is in één op de duizend, of één op de miljoen, betekent dat dat in Rusland een homo genegeerd wordt. 'We kennen het begrip nauwelijks'. Over decaden-tie gesproken.

Dovemansoren

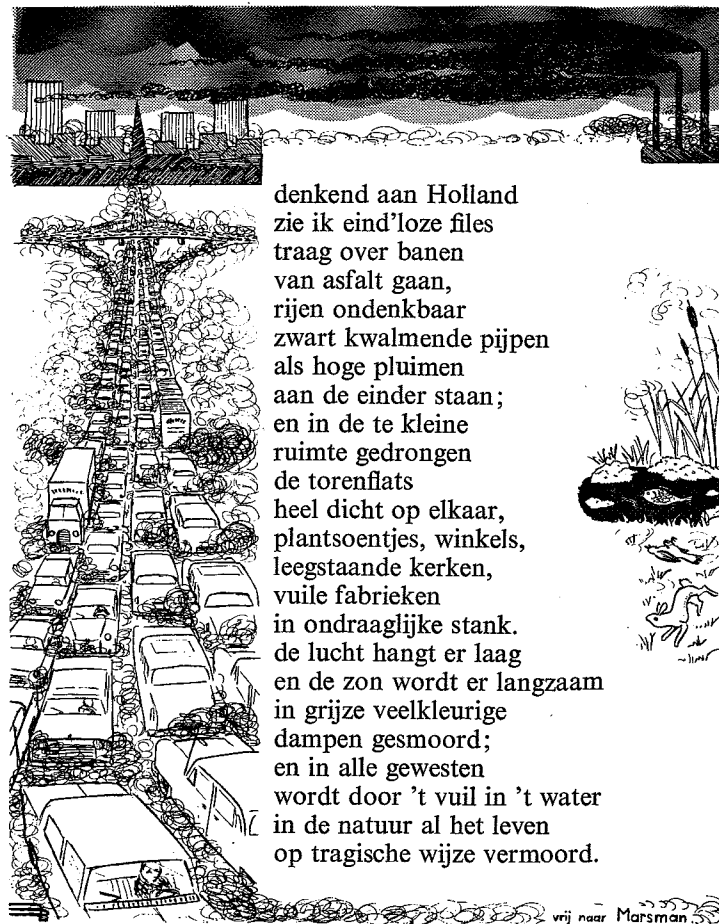
Als een teleurgesteld man heeft professor Paul Ricoeur afscheid genomen als rector van de Parijse letterenfaculteit in Nanterre. Als sympathisant van de revolterende studenten in mei 1968 kreeg hij de leiding over de faculteit waar alle onrust begon, destijds. Toen begin maart dit jaar opnieuw onlusten uitbraken heeft hij die moeilijkheden op zijn manier het hoofd willen bieden, maar hij kwam van een koude kermis thuis.

Hij vroeg politie-assistentie en kreeg van de minister van binnenlandse zaken een 'massaal en provocerend antwoord', n.l. een macht ordehandhavers die de zaak kort en klein sloegen, auto's van studenten en docenten beschadig-

den en zelf binnen het universiteitsgebouw drongen (waar ze niets te maken hebben).

De Volkskrant: Volgens Ricoeur is er aan de Franse universiteiten een proces aan de gang dat geen precedent kent. Hij spreekt in dit verband over een 'collectief delict', dat in tegenstelling tot individuele misdrijven uit het verleden niet met een simpel politie-optreden krachteloos kan worden gemaakt. 'De universiteit is een strategische plaats geworden voor de actie, die ook gericht is tegen de gemeentehuizen, centra voor gastarbeiders, politie-bureaus en andere openbare instellingen; de universiteit is alleen maar de plaats, waar dit delict gemakkelijker be-gaan kan worden tengevolge van de liberale instelling van de universiteit. Het delict is echter niet alleen universitair, het heeft een nationaal karakter gekregen. En toch ziet men op het ogenblik de overheid, de openbare mening en de pers hun uiterste best doen om de universitaire autoriteiten verantwoordelijk te stellen voor de oplossing door middel van een beroep op geweld van een probleem, dat de staat zelf niet met de ge-eigende politieke middelen kan ontwarren.'

Voor de regering is met Ricoeurs vertrek de weg vrij om de eigenlijke oorzaken van het studenten-protest verder te verdonkeremannen. Want mensen als Ricoeur spreken tot dovemansoren.

denkend aan Holland
zie ik eind'loze files
traag over banen
van asfalt gaan,
rijen ondenkbaar
zwart kwalmende pijpen
als hoge pluimen
aan de einder staan;
en in de te kleine
ruimte gedrongen
de torenflats
heel dicht op elkaar,
plantsoentjes, winkels,
leegstaande kerken,
vuile fabrieken
in ondraaglijke stank.
de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord;
en in alle gewesten
wordt door 't vuil in 't water
in de natuur al het leven
op tragische wijze vermoord.

discussie met leden in assen begonnen

Met een onverwacht druk bezoek is in Assen de reeks discussiedagen waarop het hoofdbestuur en de leden van het Humanistisch Verbond van mening kunnen wisselen, begonnen. Zeker honderdvijftig mensen luisterden zaterdagmiddag 21 maart naar een korte inleiding van HB-lid Cabout, die meende dat het verbond voor de toekomstige taakopvatting de keuze had tussen vier mogelijkheden:

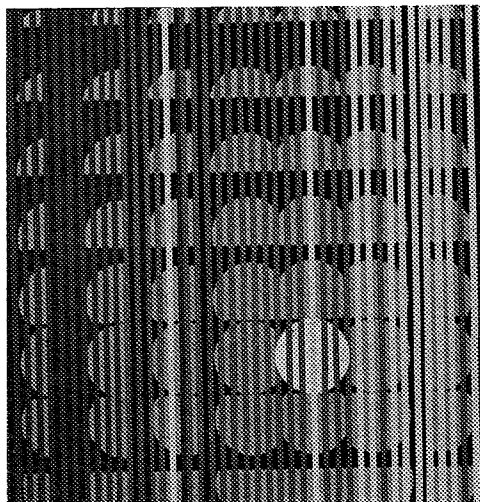
- 1) een Humanistisch Verbond als geestelijk centrum, dat bijdraagt het beeld van Nederland als een christelijke natie te doorbreken,
- 2) een verbond dat daarnaast verschillende direct op de maatschappij gerichte werkzaamheden op zich genomen heeft, maar dit werk uitsluitend op individuen richt (geestelijke vorming, vormings-onderwijs, huwelijksbureaus e.d.),
- 3) naast bovengenoemde eigenschappen een iets ruimer werkterrein, waardoor het verbond zich kan inlaten met het maatschappelijk gebeuren, niet de gebeurtenissen van de dag, maar door de grote lijnen te herleiden tot fundamentele processen (zoals gebeurt in de wetenschappelijke stichting Socrates, de diverse publikaties, door cursussen en op bijeenkomsten),
- 4) een verbond dat zich behalve bovengenoemde taken voor ogen stelt de maatschappij door directe actie daadwerkelijk te helpen humaniseren. Dus: niet alleen beschouwen, maar de levensbeschouwing in praktijk brengen; vanuit een gemeenschappelijke visie alle beschikbare krachten mobiliseren om de maatschappelijke ontwikkeling mee te helpen bepalen, om niet later opzij gedrongen te worden door voldongen feiten.

De heer Cabout dacht dat alternatief 3 van toepassing was op het huidige verbond en dat het er nu om ging gezamenlijk te bepalen of de stap naar fase 4 gedaan moest worden, een stap die door het Humanisties Jongeren Sentrum en de Humanistische studentenvereniging Socrates al gedaan is met de vorming van het HASH (zie pagina 5). Het hoofdbestuur, zo stelde de heer Cabout nadrukkelijk, heeft zich hierin nog niet uitgesproken. Het zou de discussie op deze en volgende dagen bijzonder zwaar laten wegen.

In Assen bleek duidelijk dat de noordelijke gemeenschappen het met de jongeren eens zijn. Sommigen kozen aarzeland en met reserve, anderen zeer nadrukkelijk voor een 'overschakeling naar fase vier' — algemeen geformuleerd 'omdat het een passend antwoord is op de vragen van deze tijd'.

Enkele leden boden hardnekkig tegenstand. De heer Van Rooyen, die van mening was dat liberalen in het algemeen en hij in het bijzonder gediscrimineerd werden, vreesde een voortgaande politisering in linkse richting. De heer Bakker was, als bewust conservatief, bang voor nog meer 'progressieve' hoofdbestuursverklaringen, en hij had met het huidige beleid al de grootste moeite.

Door hun woorden werden de grootste struikelblokken gelokaliseerd: 'politiek'-progressief-'links'. Van verschillende zijde werd er echter op gewezen dat het allerm minst in de bedoeling ligt dat het verbond 'in de politiek zal gaan'. Verbondsvoorzitter Rood wilde dat misverstand 'alsjeblieft' uit de wereld helpen. Hij noemde de tegenstelling conservatief-progressief een tegenstelling die er niet is. Het gaat erom, zo meende hij en daarin werd hij door anderen bijgevallen, dat vanuit een humanistische visie partij wordt gekozen dáár waar de menselijke waardigheid in het geding is. Dat is geen partij-politieke keu-

ze, maar een humanistische. De heer Van Goudoever was het er luidkeels mee eens: 'Wat ben je voor 'n humanist als je niet bewogen bent?'

De heer Simonis wilde de verwarring tussen politiek en godsdienst/levensbeschouwing helemaal uit de weg gaan. Het ging hem en de heer Van Geels erom op te komen voor de rechten van de mens, en daarvan gaven ook anderen in de discussie voorbeelden: van de Indianenmoord in Brazilië tot het vermelden van het beroep van een verdachte in kranteverslagen van rechtszaken.

Aandacht was er ook voor de interne organisatie van het verbond. Er klonk een opwekking om de gemeenschappen directer te betrekken bij de beleidsbepaling, omdat die afstand nu te groot was (zie ook pag. 6: 'We moeten eens kritisch naar het verbond kijken'). De heer De Priester wilde dat het HB zijn standpunt baseert op de uitkomsten der diverse gespreksgroepen; de heer Van Breen wilde een verslag van de HB-vergaderingen in de gemeenschappen laten bespreken. Kees Doets noemde het hoofdbestuur 'niet de enige mond waardoor het Humanistisch Verbond spreekt'; hij bepleitte een zelfstandiger houding van de gemeenschappen, die naar zijn mening nog te vaak de mening van het hoofdbestuur afwachten.

Mr. Rood prees aan het slot van de middag als voorzitter van het hoofdbestuur de wijze waarop beantwoord was aan de verwachtingen rond deze bijeenkomst. Hij vroeg nogmaals de aandacht niet te bepalen tot de uitspraken die tot dusver gedaan zijn, maar verder mee te willen werken in een richting waarvoor in Assen duidelijk gekozen is: humanisering van de maatschappij, het zich bevrijden van opgelegde regels. 'We willen breken met het systeem van meningsvorming zoals dat binnen het verbond bestond. Samen met u willen we komen tot toekomstige beleidsbijeenkomsten'.

Volgende regionale discussiedagen worden gehouden in:

UTRECHT op 11 april in het congres-centrum,
AMSTERDAM op 25 april in Krasnapolsky,
EINDHOVEN op 23 mei in Philips ontspanningscentrum,
ROTTERDAM op 30 mei in Groothandelsgebouw.

De bijeenkomsten beginnen om één uur op zaterdagmiddag en eindigen rond vijf uur. Toegang twee gulden.

'Mijn vriend Ornis kocht, na de dood zijner vrouw, tot afleiding wat vogels. Als ik de smart over 't verlies van z'n wederhelft moet afmeten naar de hoeveelheid pluimgedierte dat haar verving, moet ik erkennen dat-i zeer bedroefd geweest is. Want het getal zijner vogels was groot.' Multatuli. Wie zou dit anders geschreven kunnen hebben! Ofschoon iemand, die deze regels aan Carmiggelt zou willen toeschrijven, naar mijn smaak een alleszins begrijpelijke fout zou maken. Dat is dan een pluim voor Carmiggelt maar ook een ere-saluut aan Multatuli, die een eeuw nadat hij dit geschreven heeft, nog zo helemaal eigentijds en modern aandoet.

'Multatuli is een fijn bezit,' zei laatst iemand van een krant tegen me en daarmee doelde hij niet alleen op de waarde van zijn werk, maar ook op het feit, dat er van Multatuli 'altijd wel wat te herdenken is'. Zoveelste sterfdag, zoveel jaar Max Havelaar en nu weer, pas geleden op 2 maart, was het 150 jaar geleden, dat hij geboren werd.

Zelfs in Moskou is deze datum herdacht, las ik in Het Handelsblad. Hier in Amsterdam heeft een zaal vol mensen op zondagmiddag 1 maart kunnen luisteren naar de voordrachtskunstenaar Fred van Dam, die, op een paar korte inleidingen ter verduidelijking na, Multatuli zelf aan 't woord liet, wat voor mij altijd nog de enig passende wijze is om deze grote schrijver te eren.

Geïnspireerd door Van Dam en in het gezelschap van Moskou, besloten mijn vriendin en ik een feestmiddag, die we in onze wekelijkse vrijdagmiddag-bejaardenclub zouden organiseren ter gelegenheid van mijn verjaardag, te wijden aan Multatuli en dan speciaal, om der wille van het feest, aan de humor in zijn werk. We vroegen Fred v. Dam, of hij misschien bereid was, voor ons op te treden, dat was natuurlijk verreweg het gemakkelijkste, maar hij was verhinderd. En zo moesten we de weg van de minste weerstand verlaten en zelf gaan zoeken naar stukken, geschikt om door ons voorgelezen te worden.

In een bloemlezing stuitte ik op Ornis, de man, die, zoals ik hierboven al schreef, het verlies van zijn vrouw gecompenseerd had door een aantal vogels in zoveel soorten, volgens Multatuli: 'Juist als de vaderlandse zeehelden in 'n schoolboek.' Deze Ornis moest eens een poosje de stad uit en deed een beroep op de vriendschap van de schrijver, om zijn vogels te verzorgen. Deze draaide zich in allerlei bochten om eronderuit te komen: 'Neem ze mee', 'laat ze thuis', 'ik kan er niet voor zorgen, want ik heb het te druk', 'm'n vader is ziek', 'm'n kinderen hebben de mazelen', 'm'n zaken zijn in de war', maar Ornis was voor geen enkel gat te vangen.

Eindelijk vond de schrijver het juiste argument: 'Ik heb er geen verstand van, ik weet niet, hoe ze behandeld moeten worden.' Dat was afdoende. Ornis besloot een ander te zoeken voor zijn vogels, omdat zijn vriend geen verstand had van vogels. 'Nu vraag ik,' besluit Multatuli dit verhaaltje, 'wat toch zovelen beweegt om kinderen te houden?'

Niet zolang na het eerste telefoongesprek met Fred v. Dam, waarin hij vertelde, dat hij tot zijn spijt niet voor 'mijn' bejaarden kon optreden, belde hij ons op, om te vragen, of wij soms de precieze oprichtingsdatum wisten van het Multatuli-genootschap. De juiste datum wist hij niet, maar wel, dat het in 1910 geweest was, dus nu 60 jaar geleden. Wéér een mooie gelegenheid voor een herdenkingsmiddag, 'en dan komt u met uw bejaarden die middag gratis luisteren!' zei hij. 'De club' sprong bijkans een gat in de lucht, toen ze dit hoorden.

Ik zei het toch al, Multatuli is een fijn bezit!

hoe lossen wij het probleem van de overbevolking op?

In een opmerkelijk artikel in de Internationale Spectator¹⁾ komt prof. De Wit tot de conclusie: 'Wat in het verschiet ligt is een wereld waarin overbevolking heerst zonder ondervoeding'. In Nederland is dit eigenlijk nu reeds het geval. Want wat is overbevolking? Men kan dit begrip op verschillende wijzen omschrijven. De beste definitie vind ik die van Van Paassen²⁾: 'Overbevolking ontstaat bij die verhouding tussen bevolking en gebied, waarbij binnen dit gebied volgens de normen der gemeenschap niet meer voldoende ruimte en geschikte standplaats gevonden kan worden voor die levenssterreinen van de mens, welke volgens de technische mogelijkheden en gegeven een bepaald welvaartsniveau en een sociaal-cultureel normenpatroon binnen dit gebied hun plaats moeten vinden.'

Het is niet moeilijk aan te tonen dat Nederland volgens deze definitie reeds thans tot de overbevolkte gebieden moet worden gerekend. Het gebrek aan ruimte voor allerlei noodzakelijke, althans wenselijke, activiteiten is algemeen bekend. Het komt o.a. tot uitdrukking in de hoge grondprijzen en in de onmogelijkheid binnen het Nederlandse grondgebied nog nieuw militair oefenterrein te vinden zonder de vitale belangen van anderen te schaden.

De oorzaak van het probleem

Het is niet juist de aanhoudende bevolkingsgroei als de enige oorzaak van de overbevolking aan te wijzen. Zeer belangrijk is ook de toeneming van de welvaart (tenminste voor de Westerse landen). De bekende Franse planoloog Jean Fourastié³⁾ merkt dan ook terecht op: 'De rijke mensen gebruiken, bezetten en eigenen zich veel meer ruimte toe dan de armen; deze laatsten leven in duistere krotten met zijn vijven in één vertrek, zij reizen niet, hebben auto noch tweede woning. De mens van nu gebruikt ruimte voor het terrein van zijn werkzaamheden en vrijetijdsbesteding, voor zijn verplaatsingen per auto, trein, vliegtuig, schip. Zo stelt het getal van de mensen een grens aan hun eigen bestedingen en expansiedrift.'

Het is de combinatie van de snel toegenomen welvaart en de bevolkingsgroei die het bevolkingsprobleem in Nederland zo acuut maakt.

Mogelijke oplossingen

Het is eigenlijk merkwaardig dat men dit vraagstuk tot op de dag van vandaag met allerlei lapmiddelen, zoals ruimtelijke ordening, industrialisatie, emigratie enz. aanpakt, maar aan de wer-

kelijke oorzaak, namelijk het verstoorde evenwicht tussen geboorten en sterfgevallen, voorbij gaat. Zo las ik nog onlangs in een recent aardrijkskundeboek voor het voortgezet onderwijs⁴⁾ dat er in ons land 'van overbevolking geen sprake is'. Er zou alleen maar 'bevolkingsdruk' bestaan. Maar wat is bevolkingsdruk anders dan een eufemisme voor overbevolking in de zin van Van Paassen?

Voor de bestrijding van deze bevolkingsdruk worden dan de bekende lapmiddelen weer ten tonele gevoerd, maar het enige afdoende middel, het in overeenstemming brengen van het geboortecijfer met het gedaalde sterftecijfer, wordt angstvallig vermeden. Ook in een belangrijk staatsstuk als de NOTA OVER DE RUIMTELIJKE ORDENING, dat zich met de problemen die samenhangen met de bevolkingsgroei bezighoudt, zal men vergeefs een krachtig pleidooi voor geboortenbeperking zoeken. Men kan weliswaar door verlaging van de levensstandaard het punt waarbij overbevolking optreedt wat verschuiven, maar afgezien van de vraag of deze verlaging aanvaard wordt, biedt zij geen blijvende oplossing.

De gedachte het inwonertal planmatig door middel van geboortenregeling te stabiliseren wordt nog altijd moeilijk aanvaard. Ik geloof omdat een dergelijk regelend optreden door de mens regelrecht indruist tegen de wijze waarop de natuur te werk gaat bij het handhaven van het biologisch evenwicht. In de natuur zijn hoge geboortecijfers onontbeerlijk om de soort voor uitsterven te behoeden. De drang tot sterke

voortplanting is noodzakelijk ten einde de strijd om het bestaan te kunnen volhouden.

Maar zonder de correctie door een hoge sterfte zou elke soort spoedig boven zijn bestaansmogelijkheden uitgroeien. Met het nagenoeg uitvallen van de sterfte als corrigerende factor bij de mens, is echter diens voortplantingsdrang nog niet verminderd. De psycholoog Van St. Metra-torn heeft dan ook waarschijnlijk gelijk als hij stelt: 'In zoverre de mens haar mening t.a.v. geboortenbeperking langs onberedeneerde, prelogische weg vormt, is zij in meerderheid daar tegen.'⁵⁾

Beletselen

Deze meer of minder onbewuste weerstand tegen geboortenbeperking vormt een van de voornaamste beletselen voor een kwantitatieve bevolkingspolitiek in de primitieve ontwikkelingslanden. Maar ook in de meer rationeel ingestelde Westerse wereld zijn de emotionele weerstanden tegen een politiek die geboortenbeperking openlijk propageert groot. Met name de gedachte dat de overheid op enigerlei wijze invloed zou moeten uitoefenen op de omvang van de gemiddelde gezinsgrootte staat de meeste mensen nog zeer ver.

Mede onder invloed van de verbeterde methoden om ongewenste zwangerschap te voorkomen (de pil enz.) heeft echter wel de opvatting dat de vrouwen niet meer kinderen behoeven te krijgen dan zij wensen meer en meer ingang gevonden. De tijd dat abortus provocatus en sterilisatie als aanvullende noodoplossingen voor geboortenbeperking aanvaard zullen zijn, is waarschijnlijk

Uit: Unesco Courier

2 babies per seconde
120 babies per minuut
7200 babies per uur
172800 babies per dag
63100000 babies per jaar

drag waardoor welvaart en welzijn van de natie in gevaar worden gebracht.

Dat het aanvaarden van dit nieuwe gezinspatroon niet te rijmen valt met kinderaftek en vooral progressieve kinderbijslag spreekt eigenlijk vanzelf. Geheel afgezien van hun geboortenbevorderend effect in de praktijk, moeten deze gezinssubsidies als principieel natalistisch, en daarom in de huidige omstandigheden verwerpelijk, beschouwd worden.

Het voorgaande zal sommige lezers wat kras in de oren klinken, maar de State of the Union Message van president Nixon heeft weer eens gedemonstreerd hoe snel radicale denkbeelden, die tot voor kort beperkt bleven tot een kleine 'avant-garde', kunnen doordringen tot de hoogste regeringsinstanties.

Ir. R. VAN HASSELT

- 1) *Tussen schaarste en overvloed*, Internationale Spectator, 8 maart 1969, blz. 401.
- 2) Verslag van het Symposium 'De mens in dichte pakking', blz. 118.
- 3) Jean Fourastié, *40000 uur*, blz. 43.
- 4) G. W. Bolkestein en H. Eggink, Aardrijkskundig werk- en leerboek voor het voortgezet onderwijs, Wolters 1968, blz. 20.
- 5) H. J. N. v. St. Metratoren, Is weerstand tegen geboortenregeling irrationeel?, *Tal en last*, december '69.
- 6) *Time*, 21 april 1967, p. 49.

(Ir. Van Hasselt is secretaris van de stichting 'Welzijn en bevolkingsgroei', welke zich bezighoudt met de voorlichting over het bevolkingsvraagstuk en met de mogelijkheden om overbevolking te voorkomen. Adres: Voorsterweg 160, Voorst).

niet ver meer. De eerste stap naar de oplossing van ons bevolkingsprobleem zal dus zijn het beperken van het kindertal tot het door de ouders werkelijk gewenste.

Of dit voldoende zal zijn is echter nog zeer de vraag. Voor een welvarende bevolking met een laag sterftecijfer en een hoge huwelijksfrequentie zoals de Nederlandse is voor het constant houden van de populatie een gemiddeld kindertal per gezin van maar circa 2,2 kinderen nodig. Het zal geen eenvoudige zaak zijn de aanzienlijke gezinsbeperking, die hiervoor nodig is vrijwillig tot stand te brengen.

De ervaring leert dat juist onder de beter gesitueerden men wel geen grote gezinnen wenst, maar toch wel drie of vier kinderen. De tijd is langzamerhand aangebroken dat wij niet meer kunnen volstaan met de vraag of de mensen zich zo'n gezin van drie of vier kinderen kunnen veroorloven, maar de vraag is nu of de maatschappij zich dat kan veroorloven.⁹⁾

Nu is het natuurlijk buitengewoon moeilijk aan een algemeen als onaantastbaar beschouwd recht als het bepalen van de gezinsgrootte door de ouders *alleen*, te gaan tornen. Men zal dus moeten proberen door voorlichting een ander gezinspatroon tot stand te brengen waarin de beperking van het kindertal tot twee, hoogstens drie, kinderen als een *vanzelfsprekende burgerplicht* wordt aanvaard. Dit zal voor een aantal echtparen een offer betekenen dat alleen vrijwillig gebracht zal worden als men gaat inzien dat in een vol land als Nederland mensen die gezinnen met meer dan drie kinderen stichten het andere mensen onmogelijk maken er zelfs maar twee te kunnen krijgen. Daarom zal reeds op school naast seksuele, ook elementaire demografische voorlichting moeten worden gegeven waarbij de kinderen geleerd wordt dat geboortenbeperking een nationale plicht is en dat het stichten van grote gezinnen in deze tijd beschouwd moet worden als een vorm van onmaatschappelijk ge-

april 1969: 13 miljoen nederlanders

In ons eigen land zal deze maand de 13 miljoenste inwoner geregistreerd worden, zo verwacht men op grond van tellingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek. 31 december j.l. waren er 12.958.000 Nederlanders.

In de loop van de jaren zestig is het geboortenoverschot iets verminderd. Tegenover een geboortencijfer van 21 ‰ (per duizend per jaar) in 1960 stond een sterftecijfer van 7,6 ‰. In 1969 was deze verhouding 19,2 ‰ tegen 8,3 ‰.

Nederland blijft het dichtstbevolkte land. Enkele illustratie geeft het Unesco Statistical Yearbook 1966. Per vierkante kilometer leefden in ons land toen 366 mensen. Enkele vergelijkende cijfers: wereldgemiddelde 24, Afrika 10, Europa 90, Azië 66, Oceanië 2, Hong-Kong 1305, Engeland (incl. Wales) 316, Zweden 17.

HASH wil informatie en aktie

Met een informatie- en discussieprogramma van vier avonden over het thema 'Underground' start op 14 april HASH - Humanisties Aksie Centrum Holland - zijn activiteiten. In het Erasmushuis wordt o.a. met underground-auteur Steve Davidson en Jan Swagerman gesproken over de onderwerpen underground-upperground-overground, een alternatieve maatschappij, alternatieve berichtgeving, relatie drugs-underground, commune-seks. Geen mening-overdracht, maar gezamenlijk zoeken en experimenteren. De vierde avond zullen Simon Radius en Ed Plieger de discussie leiden over wat het allemaal oplevert, of het gesprek te kort was en of er een actie ontwikkeld kan worden, kortom in het congres-jargon: een evaluatie.

Over zichzelf zegt HASH in een nieuwe folder: 'Uitgaande van een stijgende behoefte aan inzicht in de maatschappij en al haar vormen hebben het Humanistisch Verbond afdeling Utrecht, het humanisties jongeren centrum HJS en humanistische studentenvereniging Socrates gemeend het initiatief te moeten nemen iedereen een gelegenheid te bieden tot verruiming en objectivering van zijn of haar maatschappijvisie.'

'HASH wil door juiste informatie - niet per se humanistische - en discussie de cursisten activeren tot stellingname en eventueel aksie. HASH wil de samenleving doorlichten op alle nivo's in alle organisatievormen op haar machtsfactoren en daardoor de verandering van de samenleving voorbereiden in de richting van een menswaardiger en leefbaarder samenleving. Verandering van structuren en zicht krijgen op de ware machtsverhouding staat centraal. HASH stelt maatschappijkritiese bewustwording centraal: de vorm die onze samenleving heeft kan veranderd worden als wij voldoende gemotiveerd zijn om hem te veranderen.'

HASH richt zich op de groepen in het Humanistisch Verbond die tot dusver nauwelijks aan bod kwamen, de 25 tot 40-jarigen die niet op bijeenkomsten kwamen en verder iedereen die vond dat er te veel en te vrijblijvend werd gekout over levensbeschouwelijke zaken. HASH wil verder middelbare scholieren en studenten aantrekken. Misschien, zo luidt een optimistische verwachting binnen het HASH, zal het in de toekomst mogelijk zijn de trainingsprogramma's uit te werken tot een permanent actie-begeleidingscentrum.

Daartoe kan misschien bijdragen een tweede, in september geplanned programma over het thema 'aktie'. Daar zal gepraat worden over het hoe en waarom van aktievoeren, gegroepeerd rond de onderwerpen 'aktie als kenbron', 'evaluatie van aktie' en 'evaluatie van de deelnemers'. Ter sprake zal verder komen de vraag waarom er een algemene malaise te bespeuren valt in de akties: gebrek aan motivering? organisatie? of is 'de tegenstander' nog steeds te goed?

we moeten eens kritisch naar het verbond kijken

'Een negatieve balans en toch een perspectief?' en 'Een nadere verkenning van het perspectief'. Onder deze titels heeft de heer G. Neervoort in de januari- en februari-afleveringen van Loopmare (blad van de Amsterdamse gemeenschappen) een kritische analyse gemaakt van de impasse waarin de hoofdstedelijke gemeenschappen zich volgens hem bevinden. In de aard van zijn opmerkingen en suggesties hebben wij aanleiding gevonden de heer Neervoort te verzoeken zijn kritiek voor Mens en Wereld samen te vatten.

Een paar jaar geleden was ik nog een sterk voorstander van een organisatiestructuur van het HV welke gebaseerd was op gemeenschappen-afdelingen. Deze afdelingen vormden in de drie grote steden federaties en in de provincies gewesten.

Mijn pleidooi op kadervergaderingen ging er van uit dat de gemeenschappen tal van taken hadden, welke ik groepeerde als intern – naar de leden toe – en extern – naar de samenleving toe.

In de eigen situatie in Amsterdam hebben we hard gewerkt aan dit programma. Onlangs hebben we in Amsterdam de balans opgemaakt en vastgesteld dat er sprake was van een negatieve balans. (Men zie hiervoor: *Loopmare*, januari en februari 1970.) Voor zover er binnen het Verbond nog sprake is van onderlinge uitwisseling van gegevens – dat wordt ook steeds minder – meen ik uit het binnenkomende materiaal te moeten opmaken dat de bedroevende Amsterdamse situatie niet uniek is.

Ook elders in het land, in de meeste van de tachtig gemeenschappen, is er sprake van een noodlijdend bestaan. De gemeenschappen draaien, zoals dat heet, op een laag pitje.

Kijkende naar het Verbond, meen ik dat we twee grote, onaanvaardbare discrepanties – tegenstellingen – kunnen waarnemen.

De eerste is dat er enerzijds 'in Utrecht' op het bureau van het Verbond, een konsentratie heeft plaats gevonden van beschikbare mankracht en financiën en dat deze wordt aangewend om 'artikelen op de markt te brengen'.

Deze 'artikelen' zijn dan:

– het werk van de *wetenschappelijke stichting Socrates*; we denken hierbij o.a. aan het voortreffelijke rapport over echtscheiding, de verschillende conferenties van deskundigen op allerlei terrein etc.;

– het *vormingswerk*, daarbij kunnen we denken aan het vormingsonderwijs, de opleiding voor

geestelijke verzorgers en vormingsleiders, de kursussen voor functionarissen;

– de *geestelijke volksgezondheid*, waaronder de geestelijke verzorging in ziekenhuizen, gevangenen in noodsituaties verkeren;

– de *publiciteit*, waaronder vele tijdschriften, periodieken en andere publikaties, de televisie- en radioprogramma's;

– het *humanistisch jongerensentrum*, waarvan ons overigens weinig bekend is, behalve dat we weten dat dit een volledige functionaris op de loonlijst betekent;

– het *organisatiesekretariaat*, dat poogt om telkens de gemeenschappen te ondersteunen bij hun werk en de organisatie bijeen hoopt te houden en te doen functioneren.

Met elkaar zo een enorm stuk produktie, dat met veel te weinig mankracht en enorme inspanning en werkkraft tot stand komt.

Anderzijds zijn er dan die tachtig gemeenschappen, die overstroomd worden met die produktie, in de vorm van circulaire, tijdschriften, periodieken. Het ene idee na het andere valt in de brievenbussen van de sekretarissen der gemeenschappen en blijft daar praktisch steken. Want we kunnen er in de gemeenschappen niets mee doen.

Het is deze tegenstelling, de grote produktie uit Utrecht enerzijds en de geringe mogelijkheden in de gemeenschappen om er iets mee te doen, welke me benauwt.

De tweede tegenstelling die ik onaanvaardbaar acht is moeilijker te omschrijven; zij hangt samen met de eerste.

Onze voorzitter M. Rood heeft in de televisie-uitzending van maandag 16 maart gewezen op de maatschappij in beweging. Het patroon ver-

andert, zei hij. Er komen mondige, kritische mensen naar voren, die de samenleving willen veranderen, die niet meer gemanipuleerd willen worden.

Hij heeft het daarmee nogal eenzijdig benaderd. Enerzijds zijn er in de samenleving krachten – al of niet bewust – welke de mens dreigen te conditioneren tot een marionet. Anderzijds zijn er allerlei ontwikkelingen en tendenties, die de vrije ontplooiing van mondige mensen voorstaan en misschien mogelijk maken.

De principiële vraag waarvoor we in de samenleving van thans staan is of we de mensen zo vormen en 'inrichten' dat ze in de samenleving passen of dat we de samenleving zo willen inrichten dat de mensen zich daarin als vrije, mondige en kritische individuen kunnen ontplooiën.

Deze samenleving in beweging, welke bruist en vol spanningen zit vraagt om een Humanistisch Verbond dat zich duidelijk opstelt en daadwerkelijk zijn keuze in daden omzet.

In verhouding tot die bruisende en woelige zee welke de samenleving thans is lijkt het Humanistisch Verbond als geheel een stil binnenwater. In de gemeenschappen verzuip men in zijn eigen zelfgenoegzaamheid of blijft steken in de modder van de onmacht om deze wereld te begrijpen en er midden in te staan.

Dat klinkt erg cru, maar ik stel het scherp omdat ook deze tegenstelling, die van een wereld in beweging en een humanistisch verbond in het drijfzand, mij benauwt.

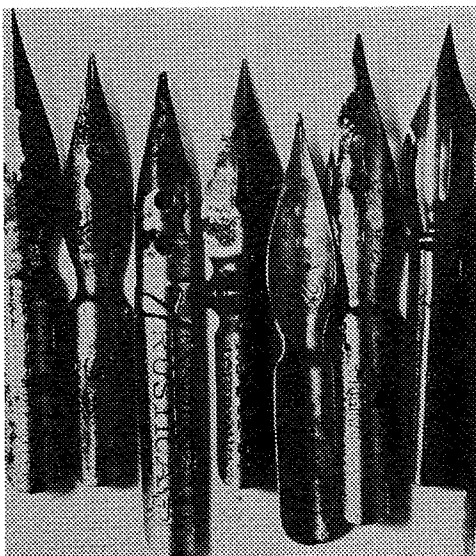
Wat kunnen we eraan doen? Op eigen kracht komen de gemeenschappen niet uit het slop. Het centralistische apparaat van het HV kan er ook niets aan doen. Het functioneren van een levensbeschouwelijke organisatie als het HV in de plaatselijke en landelijke c.q. wereldlijke samenleving is een zaak welke niet meer alleen aan goedwillende bestuurders – leken – kan worden overgelaten. Er zijn goed geschoolde vakkrachten nodig om het werk van deze vrijwilligers te ondersteunen, te begeleiden.

Mijn suggestie zou zijn om het centrale apparaat te veranderen in een gedecentraliseerd apparaat. De armoe aan mensen en financiën binnen het HV zou opnieuw verdeeld moeten worden, maar dan in de richting van de plaatselijke situaties.

Dit zou dan moeten leiden tot een bundeling van de bloedarme gemeenschappen in districten. Misschien zouden ook wat taken die al door anderen beter worden verricht, moeten worden afgestoten. Ik denk daarbij aan landelijk vormingswerk, jeugdwerk.

Samenvattend: een duidelijker keuze t.a.v. de samenleving, een herverdeling van 'de armoe'; misschien kunnen we dan weer verder.

G. NEERVOORT

IK denk er ZO over

(De redactie behoudt zich het recht voor om brieven te bekorten)

alles doen om een catastrofe te voorkomen

In Mens en Wereld van 28 februari j.l. komt een artikel voor, dat tien broederlijke suggesties van Don Helder Camara bevat. Het lijkt me wenselijk, daarop in te gaan. Hij begint met te spreken over 'een punt (in ons denken over ontwikkelingsmogelijkheden) waarop de gecompliceerdheid en de problematiek ons bijna ontmoedigen'. In het rapport van de commissie-Pearson, 'Deelgenoten in ontwikkeling', wordt een aantal eisen gesteld, zowel aan ontwikkelde als aan onderontwikkelde landen (*hier verder aangeduid als o.l. en o.o.l.*), wat betreft hun wijze van deelnemen aan de opheffing van de misère van deze laatste en verreweg grootste groep. Het rapport is, voor zover mij bekend, tot nu toe de meest zakelijke en wetenschappelijke, tegelijkertijd toch nog optimistische internationale studie die is verschenen. Bij de richtlijnen van Don Helder Camara de volgende aantekeningen:

1) 'Vrijheid van het individu en van de volkeren': In ieder geval geen vrijheid voor het individu, zich onbepakt voort te planten. Wat is die vrijheid van tamelijk (of zelfs zeer) primitieve volkeren, die zich door een groepje schreeuwers tot alle denkbare nationalistische uitwassen kunnen laten verleiden? Wil er iets in orde komen, dan zal het toch zeker moeten wezen, dat door deze steun geen extra energie en/of kapitaal voor oorlogszuchtige of binnenlands-heerszuchtige doeleinden zal worden uitgegeven.

2) 'Voorkomen, dat 'ook maar één menselijk wezen onder de voet zal worden gelopen': Dit betekent niets doen, want waar wordt gewerkt, kan het niet anders of er wordt ook beschadigd.

3) Het 'moedig en vastberaden onder ogen zien van het maatschappelijke probleem Nummer Eén' houdt in, dat men rekening houdt met alle moeilijkheden aangeduid in het bovengenoemde rapport van de Commissie-Pearson en dat men dan aan de slag gaat, niet met mooie woorden en aan de regeringen te stellen eisen, maar door zelf de handen uit de mouw te steken. Don Helder's ganse leven toont duidelijk aan, dat hij daartoe volledig bereid is, maar hoeven van degenen die, ook hier in Nederland, verklaren, dat de hulp aan de o.o.l. moet worden vergroot, willen óók iets doen of zelfs ook maar, zonder compensatie, er één procent van hun inkomen voor afstaan?

4) 'Laat de volkeren hun bewapeningswedloop staken en hun geldmiddelen en energie besteden aan broederlijke hulp aan de ontwikkelingslanden'. Prachtig, en we zijn er allemaal vóór. Maar de V.S. en de U.S.S.R. hebben goede redenen elkaar te wantrouwen en de vrome woorden van Don Helder of zelfs van de regeringen van de grote meerderheid der landen zullen daar niet veel aan kunnen veranderen. Slechts door overtuigen kan men tot betere verhoudingen komen, maar dat zal pas mogelijk wezen,

wanneer de laat-kapitalistische en de communistische denkwerelden elkaar voldoende zijn genaderd, om zonder dogmata voor elkaar open te staan.

5) Kinderbeperking: Natuurlijk, er mogen geen 'absurde campagnes worden gehouden, die bedlegend zijn voor het zelfrespect van het gezin' (whatever that may be), maar als geen drastische gezinsbeperking wordt doorgevoerd en donders gauw ook, zullen we met onze hulp aan en samenwerking met 'ontwikkelingslanden' opnieuw kunnen beginnen, omdat honderden miljoenen binnen 15 à 20 jaar van honger zullen omkomen. Waarschijnlijk is het nu al veel te laat om dit te voorkómen, maar iedere dag later waarop een radicaal begin met alle denkbare maatregelen voor gezinsbeperking wordt gemaakt, betekent in de toekomst meer ellende.

6) 'De rationele en juiste benadering' van de landbouw volgens de richtlijnen die door de FAO beproefd zijn' (nou ja, de FAO heeft hier en daar richtlijnen kunnen aanduiden, maar beproeven?): graag, maar gezien het conservatisme van de grote massa's in de o.o.l. en de te verwachten hoogst ernstige complicaties, wanneer wordt begonnen met het doorvoeren van die (voor de meeste omstandigheden nog niet eens nauwkeurig uitgewerkte) richtlijnen, zal het nog verscheidene generaties duren, vóór werkelijk resultaat is bereikt, waarbij de inleidende opmerking en het onder 5 gezegde niet zijn te vergeten.

7) 'De technici en vrijwilligers uit rijke landen' ('vooral de jeugd') zullen zeker veel goeds kunnen doen. Het zal nodig zijn, de daarvoor in de o.l. vereiste opleiding te vervelvoudigen, waarbij zeer bijzonder moet worden gelet op het bijbrengen van de vereiste mentaliteit bij deze dan grote groep van stimulerende jonge krachten.

8) Wellicht is hier bedoeld 'voorlichting' i.p.v. 'verlichting'. Om te beginnen begrijp ik niet, waarom de 'jonge christelijke directeuren van ondernemingen in Europa' speciaal de aangewezenen zijn voor een gesprek zoals Don Helder bedoelt: ook oudere, meer ervaren directeuren, even goed als ze niet-christelijk zijn, zouden nuttig werk kunnen doen. Overigens geldt ook hier, dat zo'n gesprek pas nuttig wordt, wanneer dezelfde waardeoordelen gelden, in casu, wanneer men de directeuren (al of niet christelijk) in de o.o.l. ervan kan overtuigen, dat meer ontwikkeling en meer effectieve medezeggenschap van de ver achtergebleven massa's niet tot revoluties, maar wel tot grotere rijkdom voor allen voert. Persoonlijk geloof ik evenwel (met o.a. Oglesbey en Shaul), dat de massa's door een iets grotere ontwikkeling zich meer bewust zullen worden van de ellende waarin zij verkeren, in vele landen geen vreedzaam geduld zullen opbrengen om door noeste vlijt tot verbetering van de toestanden voor volgende generaties te komen (ook omdat zij, al of niet ten

onrechte, de indruk zullen krijgen, dat de rijken van hun betere arbeid meer zullen profiteren dan zichzelf) en door dit alles meer open zullen staan voor de organisatie van een revolutie. Dit wil niet zeggen, dat er niets moet worden gedaan, wél, dat die 'jonge directeuren' in de o.o.l. veelal uitermate kritische gesprekspartners zullen zijn.

9) Tot nu toe hebben 'de zich ontwikkelende massa's' niet veel reden de democratie te vertrouwen, al was het alleen al, omdat zij geen begrip kunnen hebben van wat wij onder democratie verstaan. Ook wat zij vernemen over onze democratie, is niet steeds het beste aspect ervan. Dit moge voor een deel zijn te wijten aan de pers die, in de o.o.l. in het algemeen nog meer uit is op schandaaltjes dan bij ons (goede uitzonderingen natuurlijk daargelaten); zij krijgen in ieder geval niet de indruk, dat in democratische landen alles 'liefde, rechtvaardigheid en vrede' is.

10) De doelstelling om 'de internationale handelspolitiek grondig te veranderen' wordt als de belangrijkste en als een 'bijna onmogelijke taak' gekenschetst. Met het reeds meermalen genoemde rapport van de Commissie-Pearson zie ook ik dit als zéér belangrijk, maar indien niet vele andere wijzigingen ermee gepaard gaan, indien niet o.a. ermee is verbonden een radicale wijziging in de sociale structuur van de o.o.l., zal die verandering van de internationale handelspolitiek een wassen neus zijn: de rijken worden er alleen rijker van, en al de andere aspecten van ontwikkelingssamenwerking blijven achter. Dat daarbij opnieuw de gezinsbeperking een zeer grote plaats inneemt, behoeft na al het voorgaande niet meer te worden uitgewerkt.

Wat hierboven is geschreven, klinkt zeer pessimistisch en ik ben dan ook een pessimist. Maar dat houdt volstrekt niet de raad in, dan maar bij de pakken neer te gaan zitten. Neen, we moeten alles doen wat in onze macht is, om de te verwachten catastrofe zoveel mogelijk te verzachten. Dit volgens de spreuk, die Willem de Zwijger kracht gaf steeds dóór te zetten: 'Men hoeft niet te hopen om iets te ondernemen, noch te slagen om te volharden'. Wat we nu kunnen, en dus moeten, doen, is onze krachten concentreren op die gevallen waarin, zonder onze medewerking, een catastrofe is te verwachten, maar waar deze medewerking, een redelijke kans is op enig resultaat.

Welke projecten onze medewerking dienen te verkrijgen, is een uiterst moeilijk probleem, dat van geval tot geval een zeer diepgaande studie vereist en aan welks oplossing een zeer zware verantwoording is verbonden.

Dr. Ir. J. P. VAN AARTSEN, Warnsveld

babylonische spraakverwarring

DIKWILS valt, ook in humanistische kring, een scherp oordeel te beluisteren over het verhaal van Genesis 11, waarin verteld wordt dat Jahweh de bouw van een als oriënteringspunt bedoelde toren in Babel belette door de talen van de mensen na de zondvloed te verwarren (Hebreeuws: balal = verwarren, omroeren). Niet archeologisch en historisch geïnteresseerde critici van dit verhaal zien als regel over het hoofd dat er hier: 1. een prachtige volksetymologie in het spel is. Babel of bab-ilu (godspoort) was oorspronkelijk de naam van een tempel van de god Mardoek met een geweldige tempeltoren erbij (ziggoerrat). Dit antiek Babylonisch Mardoek-complex is door de auteur van Genesis 11 in volksetymologisch verband gebracht met zijn eigen Hebreeuwse woord: balal (verwarren). Vandaar de 'historische' en toch weer niet historische oorsprong van de Babylonische spraakverwarring.

Bertrand Russell (1872-1970)

Russell studeerde te Cambridge en doceerde daar later wiskunde. Na het uitbreken van de eerste wereldoorlog werd hem zijn lectoraat ontnomen wegens zijn pacifistische activiteiten. Na 1918 richtte hij te Sussex een eigen school op, die wereldberoemd werd. Van 1938-1944 verbleef Russell in de Verenigde Staten, waar hij doceerde in geschiedenis en cultuurhistorie. In 1950 ontving hij de Nobelprijs voor Letterkunde.

Waarom ik geen christen ben

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de grote hoeveelheid essays, die Russell sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russell stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze, waarom hij mede zo befaamd is geworden.

268 blz. f 14,50

Problemen der filosofie

Russells gezag als filosoof is ook bij de beoefenaren van deze wetenschap in Nederland groot, getuige de reputatie van zijn vertaalde „A History of Western Philosophy” (1946). In „Problemen der filosofie”, een uiteenzetting van de hoofdthema's in de wijsbegeerte, ontwikkelt hij een stijl die het boek ook voor iedereen goed leesbaar maakt. Het boek eindigt met een beschouwing over de waarde van de filosofie en haar beoefening.

160 blz. f 9,25

Religie en wetenschap

In dit controversieel boek gaat Russell de feitelijke oorzaken en ontwikkelingen na van een eeuwenoud conflict, dat tussen religie en wetenschap, waarin het geloof het kardinale strijdpunt is. Het boek verscheen in 1935, op een ogenblik dat in Duitsland en Rusland getracht werd nieuwe normen wetenschappelijk te funderen; sindsdien heeft het niets van zijn actualiteit verloren: de zich scherper toespitsende conflictsituatie van de laatste jaren in en buiten de kerken onderstreept het belang van Russells briljant boek. Niet voor niets is zijn invloed ook in ons land de laatste tijd groeiende.

160 blz. f 9,25

Bestellingen per giro 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.

ANNONCES

Eenvoudig hum. weduwnaar (progressief met cult. belangstelling) met 2 aardige dochtertjes van 7 en 8 jaar, zoekt een vriendelijke huishoudster (event. met kind) die het plezierig vindt de taak van de moeder over te nemen. Ons gezin woont een prettig huis met tuin in de onmiddellijke omgeving van Goes (Zeeland). Brieven onder nr. 14 adm. M. en W.

**Geef
jezelf
rekenschap**

Abonn. f 13,50 per jaar
Postbus 114 - Utrecht

In de reeks 'Oriëntatie' komt een nieuwe serie onder de titel: *Mens en Politiek*. Daarvan is thans het eerste deeltje verschenen, t.w.

Buitenparlementaire politiek

In deze serie verschijnen voorts:

2. Kiezer en gekozene
3. Ideologie en politiek
4. Pers en politiek
5. Directe democratie

met tussenpozen van 2 à 3 maanden.

Bestellingen: door overschrijving op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, van f 0,60 per deeltje of f 3,- voor de gehele serie.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 5,- zal u hiervan overtuigen. Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam 15, postgiro 9266.

Erich Fromm

De thans 70-jarige auteur studeerde sociologie en psychologie in Duitsland en promoveerde in 1922 in Heidelberg. In 1933 emigreerde hij naar de U.S.A. waar hij aan verschillende universiteiten en instituten doceerde. Sinds 1951 is hij hoogleraar aan de Nationale Universiteit te Mexico.

Hij is lid van de American Humanist Association (A.H.A.) één van de aangesloten organisaties van de I.H.E.U., het overkoepelend lichaam van alle humanistische organisaties in de wereld.

In een geheel nieuwe serie zijn thans 5 van zijn boeken in paperback verschenen.

De titels zijn:

De angst voor vrijheid - 224 blz. f 9,90

Fromm concentreert zich hier op één aspect van de karakterstructuur van de moderne mens, die beslissend zal zijn en centraal zal staan voor heel de culturele en sociale crisis van onze tijd, n.l. de betekenis van de vrijheid voor de moderne mens.

De zelfstandige mens - 206 blz. f 9,90

In menig opzicht is, zegt de schrijver in zijn voorwoord, dit boek een voortzetting van 'de angst voor vrijheid'. Voor een goed begrip is het lezen van beide boeken wel gewenst om een volledig beeld te verkrijgen van de door hem ontwikkelde karakterologie. Noodzakelijk is het evenwel niet.

De gezonde samenleving - 274 blz. f 12,90

Dit boek is een vervolg op 'de angst voor vrijheid'. Trachtte hij in dit boek aan te tonen, dat de totalitaire bewegingen tegemoet kwamen aan de diep ingewortelde behoefte van de mens, de in de moderne wereld verworven vrijheid te ontvluchten. In 'de gezonde samenleving' wil hij aantonen, dat het leven in de democratie van de twintigste eeuw in menig opzicht slechts een andere vorm van vlucht voor de vrijheid vertegenwoordigt.

Liefhebben, een kunst, een kunde - 176 blz. f 9,90

Deze studie wil de lezer ervan doordringen dat, hoezeer hij ook moge streven naar liefde, zijn pogingen gedoemd zullen zijn te mislukken, als hij zich niet met de grootst mogelijke energie wijdt aan de ontplooiing van zijn totale persoonlijkheid, en daardoor een 'creatief' mens te worden.

Psychoanalyse en religie - 156 blz. f 9,90

Valt in 'de zelfstandige mens' de volle nadruk op de ethiek, in dit boek concentreert de schrijver zich op het probleem van de religie. Aangezien ethiek en religie ten nauwste samenhangen is er sprake van enige overlapping.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.

Leszek Kolakowski

Hij schreef o.m.:

De mens zonder alternatief f 18,90

Actuele en niet-actuele begrippen van het marxisme. De intellectuelen en de communistische beweging. Geschiedenis en menselijke verantwoordelijkheid. Het begrip 'links'. Waarvan leven filosofen? De antisemieten. De wereldbeschouwing en het dagelijks leven. Het platonisme, de empire en de publieke opinie. Over de juistheid van de maxime 'het doel heiligt de middelen'. Lof der inconsequentie. De priester en de nar. 258 blz.

De hemelsleutel f 10,90

In het eerste deel van 'De hemelsleutel' becommentarieert Kolakowski op een bijzonder ironische wijze enkele episodes uit het Oude Testament. Zijn wereldse commentaar op de gewijde historie illustreert de onzekerheid en de onrechtvaardigheid van het leven. In het tweede deel van deze bundel worden dertien fabels verteld. Deze fabels lijken vokomen absurd, maar juist in die absurditeit wordt het groteske van het menseijk leven aangetoond. 161 blz.

Over de sterfelijkheid van de rede f 18,90

filosofische essays. In deze bundel probeert Kolakowski vragend vanuit de realiteit te denken. Het is voor hem geen bewering die men niet aan kritiek, discussie en herziening kan onderwerpen. Niet alleen wordt in deze essays het persoonlijkheidsbegrip in het marxisme ingevoerd, ook eindigt het boek met een belijdenis over de vrijheid van de mens. 273 blz.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.